

מטעמי תורת זילים

פרשת כי תצא – מצות מחיית זכר עמלק

כאשר יצאו ישראל ממצרים בא עמלק ונלחם עם ישראל. לאחר המלחמה ה' ציוה על מחיית עמלק שנאמר "ויאמר ה' אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע פי מחה אמונה את זכר עמלק מתחת השמים: ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי: ויאמר פי ד' על פס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר" (שמות יז, יד – טו). התורה חזרה וציונה את ישראל לזכור את מעשה עמלק הרשע ולמחות אותו מתחת השמים שנאמר "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתך ממצרים: אשר קרד בקרד ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה ענף ויגע ולא ירא אלקים: והיה בקניני ה' אלקיך לך מפל איביך מסביב בארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח" (דברים כה, יז – טו).

ויש להתבונן, מדוע עם ישראל הצטוו למחות את זכרם של בני עמלק מתחת השמים, מה שלא הצטוו על אף אומה אחרת בעולם?

מלאך הס"מ הוא השר הרוחני של בני עמלק

שרו של עמלק הוא הס"מ (וזהו פרשת כי תצא דף רפא ע"ב ד"ה כיוונת דאית' העיא מהימנא, 'השליה הקדושי' תורה שבכתב פרשת כי תצא ד"ה זכור את אשר עשה, 'דברים אחדים' להחיד"א דרוש ג פרשת זכור ד"ה וזהו אפשר, 'שמן הטוב וזקן אהרן' בחלק 'זקן אהרן' פרשת כי תצא ד"ה ויאמר כי יד) ראש הקליפות (ילקוט חדשי' ערך כשפים אות עד) והשר של כל הטומאה (יאור החמה) פרשת ויקהל דף קצד ע"ב ד"ה י' חייא פתח' מהרמ"ק). לכן עמלק היה ראש הצרים וכוחו היה חזק, והתגאה וקם כנגד כוחם של ישראל להילחם בהם (יטעמי המצוות' להרדב"ו מצוה תקצא ד"ה שלא לשכוח) כשכל מטרתו לבטל את הקדושה מישראל, ולהכניעה אותה ואת ישראל תחת 'הקליפות' (סמיכת חכמים' לר' נפתלי כץ בהקדמה דף יא ע"א – ע"ב ד"ה או יש לתת טעם אחר וד"ה ואחר דתני ביבורים) וכוח הס"מ (בית מועד' לר' מנחם רבא סוף דרוש שבעה עשרה לשבת זכור דף קיב ע"ב). וכשישראל יצאו ממצרים וה' קרע להם את הים, נפל פחד על כל אומות העולם שנאמר "אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמלגו כל ישיבי קנעון" (שמות טו, טו) ואף על פי כן בא עמלק הרשע ונלחם בישראל שנאמר "ויבא עמלק ויילחם עם ישראל ברפידים" (שמות יז, ח) וגרם על ידי כן לקרר את פחדם של אומות העולם (מדרש תנחומא' פרשת כי תצא סוף אות ט).

עמלק הלך לאותם אלו מעם ישראל שענני הכבוד היו פולטים אותם מחמת העוונות (רבינו בחיי' דברים כה, יח), וביניהם היו עובדי עבודה זרה משבט דן שעליהם נאמר "ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה ענף ויגע ולא ירא אלקים" (דברים כה, יח) (מדרש תנחומא' פרשת כי תצא סוף אות ט) והיה מכה בהם מכת 'זנב', כלומר חותך להם את המילה (רבינו בחיי' דברים כה, יח) שהוא 'בשר קודש' הנקרא 'ברית המעור' (שליה הקדושי' תורה שבכתב פרשת כי תצא ד"ה זכור את אשר עשה לך עמלק) וכפי שנרמז בתיבות "ויזנב בך" (דברים כה, יח) שהן גמטריא התיבות 'זה מילה' (יבעל הטורים' דברים כה, יח). והכוונה בזה שחתך את חלק 'הערה' של הברית (עפ"י זוהר פרשת בשלח דף סה ע"ב ד"ה אמר רבי שמעון), והיה זורק אותה כלפי מעלה (מדרש תנחומא' פרשת כי תצא אות ט) כנגד הקב"ה (וזהו פרשת בשלח דף סה ע"ב ד"ה אמר רבי שמעון) (ואומר "בזה בחרת, טול מה שבחרת!") (מדרש תנחומא' פרשת כי תצא אות ט) ועל ידי כן עמלק הרים יד ב'כסאו' של מלך מלכי המלכים (יטעמי המצוות' לרבינו מנחם הבהלי מצוות עשה מצוה רמה) ובמטרה להדיח את ישראל מהאמונה האלוקית בו. וכנגד זה נסמכו הפסוקים "הי' ה' בקרבונו אם אין: ויבא עמלק" (שמות יז, ז, ח) (בית מועד' לר' מנחם רבא סוף דרוש שבעה עשרה לשבת זכור דף קיב ע"ב).

כאשר ישראל חלילה חוטאים הם מוסיפים כוח וגבורה בס"מ, ועל כן אי אפשר להם למחות לגמרי את זכרו של אומת עמלק. כי הקב"ה נפרע מן האומה רק לאחר שנפרע תחילה מהשר שלה במרומים שנאמר "ויקד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה" (ישעיה כד, כא) ואילו הס"מ מתחזק כל העת מהחטאים. אך לעתיד לבוא כאשר ישראל יחזרו בתשובה שלימה ולא יוסיפו בו כוח אז יוכל הקב"ה להפיל את הס"מ תחילה ואחר כך ימחה גם זכרו של עמלק. וזה נרמז בפסוק "אם עונות תשקור יה אדני מי יעמד" (תהלים קל, ה), כלומר "אם עונות תשקור" ובוה יש כוח וגבורה לס"מ שהוא השר של עמלק – אז יהיה רק "יה" משמך יתברך. ועל כן "אדני מי יעמד?" כלומר 'מתני כל שם הוי"ה יעמוד בשלמות': ועל כך מבקשים "עשה למען שמך" שיהיה השם שלם. וכן "עשה עמנו למען שמך" ו'הושיענו למען שמך' שהכל סובב שיהיה שם ה' שלם (כתונת פסים' על הגדה של פסח (חלוקא דרבנן' על דרוש השליה דף ט ע"א במירוש' כתונת פסים' דף ט ע"א ד"ה והנה הטעם שאין).

יהושע נלחם עם עמלק בארץ ומשה רבינו עם שרו הס"מ

בעת שנלחם עמלק בישראל, ירד מלאך הס"מ לסייע לו במלחמה (וזהו פרשת בשלח דף סו ע"א ד"ה בגין כך כד חמא), ונרמז הדבר בתיבות "ויבא עמלק" (שמות יז, ח) (יחומת אנך' להחיד"א סוף פרשת בשלח אות יט) שהן סוד שרו של עשו (יספר ציוני' פרשת בשלח ד"ה יובא עמלק, 'ילקוט ראובני' פרשת בשלח יז, ח) לפי שהתיבה "ויבא" הן אותן אותיות של התיבה 'אויב', הרומז לשר של עמלק (יחומת אנך' להחיד"א סוף פרשת בשלח אות יט). וכן נרמז בתיבה 'עמלק' שעם הכולל יוצא גמטריא 'עם סמא"ל' (שפתי כהן על התורה' פרשת בשלח ד"ה ויאמר משה). הס"מ הביא יחד עמו את מאה ושלושים המחנות שלו, וזה נרמז בשם 'עמלק' שהוא מתחלק לתיבות 'עם-קל', כלומר יחד עם ק"ל מחנות של הס"מ (ילקוט חדשי' ערך אומות העולם ומלכיהם אות כט בשם 'המגלה עמוקות', 'ילקוט חדשי' ערך כשפים אות עד בשם 'המגלה עמוקות'), והם כולם נרמזים בשם של הס"מ בעצמו, שהרי שמו המלא 'סמא"ל' עולה בגמטריא מאה שלושים ואחת, שזה מספר מחנותיו יחד עמו (ילקוט חדשי' ערך כשפים אות עד בשם 'המגלה עמוקות').

מלחמת עמלק לא היתה כמו שאר המלחמות שהיו עם פרעה סיסרא סנחריב ונבוכדנצר, כי עמלק בא בכוח גדול של הס"מ וסיעתו (שפתי כהן על התורה' פרשת כי תצא ד"ה עוד במדרש זכור) כפי שנרמז בפסוק "ויבא עמלק ויילחם עם ישראל ברפידים" (שמות יז, ח) (יחומת אנך' להחיד"א בשלח יט ד"ה ויבא עמלק). ועוד שהס"מ הוא כנגד כל האומות (שפתי כהן על התורה' פרשת כי תצא ד"ה עוד במדרש זכור). לכן כשראה משה רבינו שמלאך ס"מ בא לעזור לעמלק (וזהו פרשת בשלח דף סו ע"א ד"ה בגין כך כד חמא) בעודו יורד מלמעלה אל המלחמה למטה, אמר משה רבינו "הנה ודאי מלחמה גדולה הולכת להיות פה!" (וזהו פרשת בשלח דף סה ע"ב ד"ה ויאמר משה אל יהושע), לכן מיד הוא קרא ליהושע (ילקוט חדשי' ערך נסים ונפלאות אות כו) כי ידע שהוא בוודאי יוכל לעמוד כנגדו ולשלוט עליו ולנצח אותו. ואמר לו "בחר לנו אנשים ויצא הלחם בעמלק" (שמות יז, ט) לפי שהמלחמה הזאת היא שלך. ומשה רבינו ביקש שיהושע יבחר אנשים צדיקים בני צדיקים שילכו עמו (וזהו פרשת בשלח דף סו ע"א ד"ה בגין כך כד חמא).

כולה ולא של אומת עמלק בלבד (ואור החמה) על זוהר פרשת ויקהל דף קצד ע"ב ד"ה ר' חייא פתח מהרמ"ק) **והוא גם השטן והיצר הרע – לכן יש צורך בו שישאר עד ביאת המשיח** (דברים אחדים' להחיד"א דרוש טו"ב שבת זכור ד"ה ובוה נבוא לרמ"ז). וזה טעם נוסף לכך שנאמר במלחמה רק **"וַיַּחַלֵּשׁ הַיְהוָה אֶת עַמְלֵק"** (שמות יז, יג) כי עוד לא הגיע הזמן להכרית את הקליפה הזאת מן העולם, שעדיין היה צריך לה (הרמ"ד וואלי פרשת בשלח שמות יז ד"ה ויחלוש יהושע).

כל עוד שעמלק קיים בעולם אז גם שרו שהוא השטן וגם יצר הרע שולט בעולם, וכאשר יעקר עמלק הוא סימן שנעקר גם שרו (ישמן הטוב וזקן אהרן' בחלק זקן אהרן סוף פרשת כי תצא על הפסוק 'תמחה את זכר עמלק'). מטעם זה יהושע לא הרג במלחמה את כל העמלקים, כי עוד לא הגיע עת התיקון הכללי ועוד לא ניתן היה למחות את שמו לגמרי. וזה מה שאמרו רבותינו על הפסוק **"מְלַחְמָה לְה' בְּעַמְלֵק מִדֶּרֶד"** (שמות יז, טז) שהכוונה **מדורו של משה לדורו של שאול המלך ומשם לדור מרדכי היהודי ועד דורו של מלך המשיח** (יחומת אנך' להחיד"א על ספר ישעיה תחילת פרק לד ד"ה 'מדור לדור' בשם רש"י), **כלומר שיהיה לעמלק שארית בארץ עד ימות המשיח** (ישם משמואל' פרשת תצוה וזכור שנת תרעב דף קטו ד"ה ונראה דהנה). **ולכן מצות מחיית עמלק לא תושלם ולא יוכלו ישראל לעקור אותו מכל וכל אלא רק לעתיד לבוא בימות מלך המשיח**, שאז ה' יפיל את שרו של עמלק כאשר עשה לאומות החוץ הכנעני החייתי והאחרות שהיו בארץ (מדרש אליהו' למחבר 'שבת מוסר' פרשת משפטים ד"ה ילקוט).

נשבע ה' שאין שמו וכסאו שלמים עד שימחה זכר עמלק

עמלק הרים יד ב'כסא המלך' במה שכרת את מילותיהן של ישראל וזרק אותם כלפי מעלה (יטעמי המצוות' לרבינו מנחם הבבלי מצוות עשה מצוה רמה). **ואחז דווקא ב'עזרה' משום שהיא חלקו ויניקתו, שהרי אין לו חלק בקדושה אלא בערלה שהיא שורש 'הקליפה'**. ומטעם זה ישראל הצטוו להסיר את הערלה ונאסרו בלימוד תורה עד שישירו אותה מעליהם, כמו שגוים נאסרו בעסק התורה מחמת קליפת 'הערלה' שעליהם (ראה 'מדרש תנחומא' פרשת משפטים אות ה) (סמיכת חכמים' בהקדמה דף יא ע"א ד"ה או יש לתת טעם אחר). ומחמת כן האיבה והשקמה כנגד עמלק היא כפולה ומכופלת יותר משאר האומות שהרעו לישראל. ועל כך ציוה ה' **"זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עַמְלֵק בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם"** (דברים כה, יז) (יטעמי המצוות' לרבינו מנחם הבבלי מצוות עשה מצוה רמה) **כלומר שלא נשכח את מעשה עמלק ולא יסור מלבנו** (יטעמי המצוות' לרבינו מנחם הבבלי מצוות לא תעשה מצוה שנו) **כי ה' קינא על זה 'קנאת ברית' שלא לשכוח שנאמר "תִּמְחָה אֶת זֵכֶר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח"** (דברים כה, יט) (זוהר פרשת בלק דף קצ ע"א ד"ה 'לא הוה' מאמר הינוקא).

הקב"ה רצה להכרית ולהשמיד את כל זרעו של עמלק, לכן הוא פשט את 'יד ימינו' (פרקי דרבי אליעזר' פרק מד ד"ה רבי שילא) **כדרכם של הנשבעים שכל שבועה היא בידי ימין** (פירוש מהר"ז' על פרקי דרבי אליעזר' פרק מד ד"ה רבי שילא), **ואחז בכסא כבודו ונשבע להכרית ולהשמיד את כל זרעו של עמלק מן העולם הזה ומן העולם הבא** (פרקי דרבי אליעזר' פרק מד ד"ה רבי שילא). **ועוד נשבע ה' יתברך, שלא יישב על כסאו עד שייקח נקמה מעמלק** (זוהר פרשת כי תצא דף רפא ע"ב ד"ה והיה בהניח רביא מהמינא, 'תיקוני זוהר' תיקון כב דף סח ע"א ד"ה דאומא איהו) **שנאמר "כִּי יָד עַל פֶּסַח יְהוָה מְלַחְמָה לְה' בְּעַמְלֵק מִדֶּרֶד"** (שמות יז, טז) (פרקי דרבי אליעזר' פרק מד ד"ה רבי שילא). **וציוה את ישראל להכרית את זרעו של עמלק מכל וכל, כך שגם אם עמלק ירצה או ינסה הרי שלא יהיה לו שום חלק ויניקה בקדושה כלל** (עפ"י 'סמיכת חכמים' לר' נפתלי כץ בהקדמה דף יא ע"א ד"ה או יש לתת טעם אחר) **שהקליפה של העמלק היא הקשה והרעה מכל הקליפות** (הרמ"ד וואלי פרשת בשלח שמות יז ד"ה ויאמר ה' כי יד).

הקב"ה נשבע שלא יהיה כסאו שלם ולא שמו שלם עד אשר ינקום מעמלק (ספר 'ציוני' לרבינו מנחם ציוני סוף פרשת יתרו ד"ה כי יד על כס) **וְיִמְחָה כָּל שְׁמוֹ** (רש"י שמות יז, טז), **שנאמר "כִּי יָד עַל פֶּסַח יְהוָה מְלַחְמָה לְה' בְּעַמְלֵק מִדֶּרֶד"** (שמות יז, טז) (ספר 'ציוני' סוף פרשת יתרו ד"ה כי יד על כס), **כאשר חסרון שמו וכסאו של ה' ניכר בתיבה 'פס' שהיא חסרה את האות א' וכן בתיבה 'נה' שחסרה את האותיות ו'ה' (פירוש הרוקח' סוף פרשת בשלח פרק יד, טז) שהן מחצית התיבה. ורק כאשר ימחה שמו של עמלק אז יחזור להיות שם ה' שלם וכסאו שלם** (רש"י שמות יז, טז) **כפי שנרמז בפסוק "כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן אֲנִי לְמוֹשָׁב לִי"** (תהלים קלב, ג), **"אֲנִי" – הן כל האותיות החסרות משם ה' ומהכסא** (פירוש הרוקח' סוף פרשת בשלח פרק יד, טז). **כלומר שכאשר יבחר ה' בציון אז תשוב האות א' לכסא והאותיות ו'ה לשם ה'** (ביאור 'באר מרים' על טעמי המצוות לרבינו מנחם הבבלי במצוות לא תעשה מצוה שנו). **וכן נרמזו אותיות ו'ה החסרות בתוך ראשי תיבות הפסוק "וַיִּרְדַּם הַיְהוָה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּהָרַר"** (במדבר יד, מה) (סמוכים לעד' למחבר 'שבת מוסר' פרשת שלח לך ד"ה 'עוד נראה לפרש' עיי"ש).

וצריך האדם לזכור את מה שעשה עמלק בכל יום בעת שהוא עונה על הקדיש **"יְהִי שְׁמִיהָ רַבָּא מְבָרַךְ לְעַלְמֵי עַלְמֵיָא וְיִתְבָּרַךְ"** (ראה תוס' ברכות דף ג ע"א שהביא כן בשם 'מחזור ויטרי' אמנם עיי"ש את דעת התוס'), **אשר מדבר על שמו יתברך. וכן הוא כאשר אומרים בברכות קריאת שמע "וְיִקְרָבָנוּ מִלְּכֹנֵי לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל"** (ישערי קדושה' לרבינו חיים ויטאל חלק א שער ד ד"ה הא לידע), **כי בעבור עמלק אין שם ה' שלם ואין הכסא שלם, ועל כך מתפללים שימחה זכרו של עמלק ויהיה שמו של ה' גדול** (ישערי הכוונות' להארי"ז ז"ל דרושי תפלת השחר דרוש א' ד"ה ובנו בחרת מכל עם). **מטעם זה גם אומרים בתחילת הקדיש "וְיִתְבָּרַךְ שְׁמִיהָ רַבָּא"** כשהכוונה שיגדל שמו של ה' יתברך י"ה עם תוספת ו"ה ויהיה שמו הנכבד שלם (זכר דוד' מאמר ג פרק קג דף שלג ד"ה ואל זה אנו מתפללים). **לכן התיבה "שְׁמִיהָ" מתחלקת לשניים 'שמי-יה' כלומר שהשם "יה" יהיה גדול** (ישפתי כהן על התורה' סוף פרשת כי תצא ד"ה' עוד במדרש' ויש נוסחים שממטיים את יו"ד) **לאחר שינקום מעמלק הרשע** (זכר דוד' לר' דוד זכות ממודינא מאמר א' דף קה סוף פרק מד ד"ה אמנם).

לאחר שימחה זכרו של עמלק מהעולם יבנה בית המקדש

מחיית עמלק בפועל תהיה בעת הגאולה העתידה כפי שנאמר "וְהָיָה בְּהַנִּיחַ ה' אֶלְלֵיקָי לָךְ מִכָּל אֲיִבֶיךָ מִסְבִּיב בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זֵכֶר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח" (דברים כה, יט), **שכל הפסוק מדבר על התקופה העתידית שבו ישראל ישובו לאדמתם בימות המשיח ויהיה להם מלך אחד בלבד ממלכות בית דוד, ואז ינוחו ישראל מכל אויביהם מסביב מנוחה גמורה שבה נאמר "וְהָיָה בְּהַנִּיחַ ה' אֶלְלֵיקָי לָךְ מִכָּל אֲיִבֶיךָ מִסְבִּיב"**. מנוחה זו לא היתה בעת מלכות יהודה ומלכות ישראל לפי שהיו אז מלחמות ומחלוקות בין המלכויות. **לכן מחייתו של עמלק לא היתה וגם לא תהיה אלא עד עת בא הגאולה העתידה** (הרמ"ד וואלי דברים כה ד"ה והיה בהנחת ה' אללקי).

הגאולה האחרונה תלויה במחייתו של עמלק (זוהר פרשת בראשית דף כה ע"ב ד"ה ענקים מינא) **כי רק אחרי שיגיע זמן פורענותו** (ישערי אורה' השער השני הספירה התשיעית ד"ה ולפעמים נקראת המידה) **והוא יימחה** (דברים אחדים' להחיד"א דרוש טו"ב שבת זכור ד"ה והרב מעשה רוקח) **אז יבנה בית המקדש** (דברים אחדים' להחיד"א דרוש טו"ב שבת זכור ד"ה והרב מעשה רוקח) **בהר ציון והמזבח בהר המוריה**. וזה סוד כוונת הפסוק **"וְיַעֲלֶה מוֹשְׁעִים בְּהָרַר צִיּוֹן לְשִׁפְטָא אֶת הָרַר עֲשׂוֹ וְהִיָּתָה לְה' הַמְּלֹכָה"** (עובדיה א, כא), **"לְשִׁפְטָא אֶת הָרַר עֲשׂוֹ"** – הכוונה לעמלק בנו של עשו הרשע אשר הוא מקטרג כנגד הר ציון, וכן ל"ס"מ שרו של עשו הרשע ששלח יד בברית שלומים. **ואותם ישפוט ה' יתברך בשמותיו הקדושים** (ישערי אורה' לר' יוסף גיטליא השער השני הספירה התשיעית ד"ה 'ולפעמים נקראת המידה' עיי"ש), **תחילה יכנע שרו**

